

Examensarbete
Våren 2007
Lärarytildningen
Pedagogiskt arbete

Finns det en inofficiell eller dold skönlitterär kanon i skolans lägre åldrar?

Författare
Nina Hjalmarsson
Jesper Johansson

Handledare
Anna Flyman-Mattsson

Finns det en inofficiell eller dold skönlitterär kanon i skolans lägre åldrar?

Abstract

Denna rapport handlar om ett idag debatterat ämne, nämligen om en litterär kanon. Detta kan kortfattat beskrivas som en samling litterära verk som skall föredras framför andra. Studien fokuserar på barn i de yngre åldrarna i skolan. En enkätundersökning skickades ut med frågor angående författare, böcker samt på vilken basis lärare väljer litteratur till eleverna. Svaren på undersökningen var varierande under en del punkter. Ett exempel kan nämnas under frågan om en författare föredras framför andra. Svaret var att tjugosex pedagoger angav samma författare. Vår slutsats är att det finns en dold litterär kanon.

Ämnesord: Litterär kanon, skönlitteratur, barnböcker, val av litteratur

Förord

Vi vill ge ett stort tack till vår handledare, Anna Flyman-Mattsson som gett oss mycket stöd och goda råd genom hela arbetet gång. Ett tack till alla de som svarade på enkäterna och gjorde denna studie möjlig.

Innehållsförteckning

<u>1. INLEDNING OCH BAKGRUND</u>	<u>1</u>
1.1 SYFTE	1
<u>2. LITTERATURGENOMGÅNG</u>	<u>2</u>
2.1 VAD ÄR EN BARNBOK?.....	2
2.2 BARNBOKSHISTORIK.....	3
2.3 FRÅN FÖRFATTARE TILL LÄSARE.....	5
2.4 VEM VÄLJER BOK?	6
2.5 VILKEN SKÖNLITTERATUR LÄSER BARNEN?	7
2.6 DEBATTEN OM EN LITTERÄR KANON	8
<u>3. PROBLEMPRECISERING</u>	<u>10</u>
<u>4. METOD OCH MATERIAL.....</u>	<u>10</u>
4.1 VAL AV METOD	10
4.2 URVAL	11
4.3 RESULTAT	11
4.4 SLUTSATSER.....	13
<u>5. DISKUSSION</u>	<u>14</u>
<u>6. SAMMANFATTNING</u>	<u>17</u>
<u>7. REFERENSER</u>	<u>18</u>
<u>BILAGOR.....</u>	<u>19</u>

1. Inledning och bakgrund

I dessa tider av ett kanske inslumrat intresse för skönlitterärt läsande; tider då traditionellt läsande får allt hårdare konkurrens av andra medier, dataspel, tv etc. är det kanske förmätet, eller kanske nödvändigt, att börja diskutera urval och anledningar. De flesta av oss som är vuxna idag har säkert en eller flera favoritböcker från vår barndomstid, böcker vi minns med olika känslor och som associeras till olika minnen.

Ett återkommande inslag i den pedagogiska debatten är diskussionen om vad barnen i de lägre skolåren skall läsa och vad de läser. I det senaste valet (2006) tog debatten ny fart när Folkpartiet tog upp frågan om en litterär kanon för gymnasieskolan. En litterär kanon kan enklast beskrivas som en samling verk som ur en nationell eller etnisk grupptillhörighets synvinkel, anses vara mer viktiga än andra.

I Danmark tillsatte man helt nyligen en utredningsgrupp med målsättningen att utforma en skönlitterär kanon för den danska grund- och gymnasieskolan. Ett motiv bakom uppdraget var att ställa krav på och hjälpa landets invandrare att tillägna sig ett visst mått av danskhet (Lindgren, 2005). Denna utredning har ifrågasatts och ett huvudargument är frågan om huruvida det är rätt att en liten grupp skall bestämma vad som är god litteratur eller inte. Pedagoger befarar en ökad central styrning av sitt arbete med litteratur i skolan. Numera finns det en fastslagen och obligatorisk lista över vilka böcker och vilka författare de danska barnen ska bekanta sig med (Lindgren, 2005).

Rent hypotetiskt kan man anta att det danska beslutet påverkat svenska politiker. Denna studie avser att undersöka om det utan ett beslut om en sådan finns en outtalad kanon och på vilka värden denna i så fall skapats. Om det nu finns en sådan är det relevant att fråga sig varför man ska besluta om något som redan existerar.

1.1 Syfte

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven får möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen. (Kursplan för grundskolan – Svenska, 2000).

Ovanstående är hämtat ur kursplanen i svenska, och här betonar man vikten av att läsa skönlitteratur. Vilken litteratur som bör läsas specificeras inte vidare men man kan anta att man som lärare genom alla skolåldrar, har stor påverkan på barns och ungdomars läsvanor.

Detta arbete syftar till att kartlägga en eventuell, inofficiell svensk litterär kanon i skolans yngre åldrar. Med skolans lägre åldrar avses i denna studie barnen i klasserna 1-5.

Anledningen till att valet föll på att koncentrera sig på dessa barns läsvanor var att vi har för avsikt att arbeta med dessa åldersgrupper.

2. Litteraturgenomgång

True glory consists of doing what deserves to be written, and writing what deserves to be read.
(Gaius Plinius Secundus 23-79 e.kr.).

Med utgångspunkt från ovanstående citat inser man att läsande och skrivande varit centrala kunskaper väldigt länge, så viktiga att framstående filosofer skapat bevingade ord som lever kvar än idag. Riktigt så långt tillbaka sträcker sig inte den historiköversikt som presenteras i avsnittet om barnbokshistorik, men inledningsvis undersöks vad som anses vara en barnbok. Därefter kommer följande avsnitt: Barnbokshistorik, Från författare till läsare, Vem väljer bok? Vilken skönlitteratur läser barnen? Och till sist presenteras ett avsnitt angående den alltjämt pågående debatten om en litterär kanon.

2.1 Vad är en barnbok?

Hellsing (1999) konstaterar att många författare skrivit barnböcker utan att veta om det, att de faktiskt varit ovetande om att dessa visat sig lämpliga för barn och ungdom. Vidare anser han också att allt som barn läser eller hör berättas i litterär form på något vis räknas som barnlitteratur. Det finns säkert ett flertal olika åsikter om vad barnlitteratur är.

De flesta människor har väl en föreställning om vad en barnbok är: en sagobok, en bilderbok, en äventyrsbok eller helt enkelt Pippi, Babar, den vilda bebin, Pettson eller Pelle Svanslös.
(Kåreland, L 1994, s.24).

Hellsing (1999) påpekar att då man använder begreppet barnlitteratur offentligt, bör man göra klart både för sig själv och andra vad man menar. Han hävdar även att barnlitteraturen är ett uppfostringsmedel och att den har fyra huvuduppgifter:

1. Att lära barnet behärska språket.
2. Att orientera barnet i tiden och rummet.
3. Att orientera barnet socialt, det vill säga bygga upp önskvärda föreställningar om den enskildes förhållande till sin omgivning – berätta om relationer mellan oss människor.
4. Att påverka barnet mer direkt, att suggerera fram – eller kanske snarare aktivera – själva livskänslan. (Hellsing, 1999, s.26).

Vad är då en bra barnbok? Det finns flera olika kriterier som en barnbok ska uppfylla för att det ska vara en bra sådan. Unger m.fl. (1980) hävdar att en barnbok måste ta upp livsfrågor som är centrala för barnen för att den ska vara bra.

En bra barnbok är en bok som är ärlig, som hjälper barn att känna igen sig, sin egen situation, sina känslor och som därigenom kan bidra till:

- att förklara verkligheten
- att förklara fragmentariska upplevelser
- att förstå sammanhang
- att förstå sig själva
- att förstå oss vuxna
- att visa på att det finns andra som känner likadant

(Ahlén, B 1987, s.11).

I sin studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet *Läraren, Litteraturen, Eleven* hänvisar författaren Gunilla Molloy (2002) till Terry Eagleton som diskuterar om vad som anses vara ”god” litteratur. Eagleton hävdar att detta under olika tider varierar och detta på grund av att uppfattningen bygger på värdeomdömen och att människor har en viss tendens att byta uppfattningar.

Edström (1980) menar att barnboksförfattarna har ett viktigt arbete då de utformar sin bok, den måste anpassas efter barnens särskilda erfarenheter och referensramar.

2.2 Barnbokshistorik

Denna historiska genomgång gör inte anspråk på att vara allomfattande utan skall mer ses som en allmängiltig överblick.

Gör man en tillbakablick i barnbokens historia finner man den bok som räknas som Sveriges första barnbok, *Een sköön och härligh Jungfrw speghel* som författades år 1591 av den tyska prästen Conrad Porta. Boken finns förvarad hos Svenska barnboksinstitutet i Stockholm. Hur många eller få, som läste denna bok är osäkert men vad man vet är att denna boks utgivande inte betydde något för alla fattiga barn vid denna tid.

Det var först i och med utgivandet av Barnbiblioteket Sagas små röda böcker år 1899 som böcker nådde folkskolorna och gav vanliga svenska barn tillfälle och möjlighet att läsa barnböcker (Kjersén Edman 2002). Vad som kan vara intressant att nämna i sammanhanget, som ren kuriosita, är att dessa 48-sidiga häften kostade 10 öre stycket.

Författare som anses viktiga för Sveriges tidiga, moderna barnboksutveckling är Otilia Adelborg, Elsa Beskow, Britta Ellström, Laura Fitinghoff, Selma Lagerlöf, Carl Larsson, Helena Nyblom, Jenny Nyström m.fl. De första tjugo åren av 1900-talet räknas som svenska barnbokens första, av två guldåldrar dit ovanstående författare räknas (Svenska barnboksinstitutet & statens kulturråd 1987). 20- och 30-talen anses vara en mellanperiod där det främst är Gösta Knutsson (1908-1973) och hans *Pelle Svanslös* som nämns som viktigare inhemska verk (Kjersén Edman 2002). Andra som nämns är A.A. Milnes *NallePuh* som utgavs på svenska för första gången 1930 samt Hugh Loftings *Doktor Levertran* som utgavs på svenska 1923 och Erich Kästners *Emil och detektiverna* vilken utkom, översatt till svenska 1932 (Svenska barnboksinstitutet & statens kulturråd 1987).

Barnbokens andra guldålder, som den har kallats, hämtade sin inspiration från pedagogiska och psykologiska idéer men också från modernismens, särskilt dadaismens, lekfulla litterära estetik. (Kjersén Edman 2002, s.93)

En trio som anses såsom epokgörande utkom samma år som andra världskrigets slut, 1945 med vars ett, för den svenska barnbokshistorien, viktigt verk. Lennart Hellsing med *Katten blåser i silverhorn*, Tove Jansson med *Småtrollen och den stora översvämningen* och Astrid Lindgren med *Pippi Långstrump*. I Maria Gripe fick Sverige på 60-talet ett nytt stort namn inom modern barnlitteratur, hon är tillsammans med Astrid Lindgren och Tove Jansson de tre svenskspråkiga författare som erhållit H.C. Andersen medaljen, barnlitteraturens Nobelpris, som är en internationellt omfattande utmärkelse (Kjersén Edman 2002).

Utän att i övrigt gå in på olika genrer inom barnlitteraturen är det nödvändigt att nämna folksagornas främsta författare och nedtecknare. Bröderna Grimm som åkte runt det tyska riket och samlade berättelser som de sedan nedtecknade i ett samlat verk och utkom med 1812. Karaktärer som Hans och Greta, Snövit, Törnrosa och Askungen är alla kända i sagor som oftast började med *Det var en gång*, vari hjälten eller huvudpersonerna inte sällan for illa i historierna men där slutet alltid var lyckligt. I vad man kan kalla en syskongenre, konstsagan, är en av de mest välkända den danska författaren H.C. Andersen. Han publicerade 156 sagor och den kanske mest utmärkande skillnaden mellan dennes och Bröderna Grimms sagor är att Andersens inte alltid slutade lyckligt, för att ta ett exempel kan man nämna *Flickan med svavelstickorna* (Kjersén Edman 2002).

Förlaget Rabén & Sjögren knöt, genom sina många författartävlingar till sig en rad kända namn. Som en av de största kan man nämna Astrid Lindgren, men fler tillkom på 60-talet

såsom Gunnel Beckman, Stig Ericson, Max Lundgren, Inger Sjöstrand och Gun Jacobsson. Ett annat stort svenskt förlag som sen efterkrigstiden satsat på barnlitteratur är Natur och Kultur. Den kanske största enskilda satsningen där är tiobandsantologin *Min skattkammare* som är en sagosamling i en och samma bok (Kjersén Edman 2002).

1970-talet präglades av stark frispråkighet och social problemorientering. Behovet av att utforska verkligheten tog sig uttryck i en rad faktabokserier, dock kunde barnen även glädja sig åt de konstnärliga bilderböcker som utkom med författare som t.ex. Gunilla Bergström, Inga Borg, Anne-Madeleine Gelotte m.fl. den först nämnda med den välkända figuren Alfons Åberg (Svenska barnboksinstitutet & statens kulturråd 1987).

2.3 Från författare till läsare

En viktig och i många fall avgörande faktor för en boks framgångar eller bakslag är de barnboksrecensioner som görs i olika forum. Recensioner av en barnbok skiljer sig på flera väsentliga punkter från recenserandet av en vuxenbok. Den kanske mest uppenbara är att den som recenserar boken både i ålder och i erfarenhet, skiljer sig från den tilltänkta målgruppen. Barnbokskritikerna har också en avgörande roll när det gäller att bedöma böckernas lämplighet för barnen, vilken ålder den vänder sig till och vilken påverkan den har på barnet. Dessa recensioner påverkar inte bara skolors och biblioteks inköp av böcker utan även förlagens beslut om vidare utgivning. (Svenska barnboksinstitutet & Statens kulturråd, 1987). Kåreland (1994) hävdar att tillsammans med den ökade statusen för barn- och ungdomslitteraturen idag, har även medvetenheten för ett seriöst granskande av densamma ökat.

Andra orsaker till att en typ av barnbok blir populär kan vara precis som litteraturforskarna Wåhlin & Asplund Carlsson (1994) tar upp i boken *Barnens tre bibliotek*, skriven efter en läsundersökning. Enligt dem är det många tillfälligheter som spelar in för att en bok skall bli populär. Författarna poängterar emellertid att dessa tillfälligheter ingår i ett kommande mönster. En grundläggande förutsättning är att det i boken finns något som har utlöst intresset och att boken i en viss situation får en social relevans. Exempel på detta är att boken gått som film eller teaterpjäs, att det finns roliga bilder i boken eller att den i skolan är vanlig som högläsningsbok. År 1984 kunde man i en tabell med bibliotekslånesiffror se att boken *Gummi-Tarzan* skriven av Ole Lund Kirkegaard fanns överst på listan. Som nummer två kom *Mio, min Mio* av Astrid Lindgren (Wåhlin, K & Asplund Carlsson, M, 1994).

Med hjälp av enkäter gjorde Wåhlin & Asplund Carlsson (1994) en undersökning där barnen fick i uppgift att rangordna sina favoritförfattare. Carolyn Keene, författare till Kitty-

böckerna placerades på första plats av flickorna i undersökningen när det gällde favoritförfattare och på andra plats kom Astrid Lindgren.

2.4 Vem väljer bok?

När väl litteraturen hamnat i skolans värld torde det vara av intresse att fundera över hur man arbetar med litteraturen, vem som väljer litteraturen och på vilka grunder den väljs. I denna studie är fokus på skolans värld men som följande understryker är det inte enbart här som läsningen som företeelse byggs upp.

Ett barn som växer upp i ett hem med tillgång till böcker och med föräldrar som läser för och diskuterar med barnet får en helt annan utgångspunkt än ett barn, vars föräldrar inte har tid eller möjlighet att göra detta. (Kåreland, L 1980, s.7).

I dagens forskning råder det uppenbart delade meningar om vem som bör välja den litteratur barnen skall läsa i skolan, barnen själva, pedagogen, eller kanske rentav någon annan? Lindgren (2005) anser att det bör vara lärarens uppgift att tilldela de böcker den enskilda eleven skall läsa då det är denna som känner barnet och vet vad han eller hon är mottagliga för. Ett annat förhållningssätt intar Kåreland (2005) som menar att trots de tilltagande svårigheter som pedagogen och forskaren har att kontrollera den enskildes bokval är det ändå en positiv utveckling när barnet inte nöjer sig med de böcker som erbjuds utan letar vidare på eget initiativ.

Att göra barn bekanta med sagans värld är viktigt. Gestalter som Snövit, Askungen och Törnrosa står som representanter för uråldriga myter om gott och ont och för kampen i tillvaron. (Kåreland, L 1994, s.59).

Att skolan och läraren har väldigt stort inflytande och makt, både direkt och indirekt, över vad eleven skall läsa, åtminstone i skolan, råder det dock inget tvivel om. För att skapa en god kontaktyta med barnen är det viktigt att man pratar med barnen om läsning, vad man minns från sin egen barndom, sitt eget läsande och hur man själv väljer de böcker man brukar läsa. En annan viktig aspekt på läsningen är den positiva förebild läraren utgör när man läser samtidigt som barnen gör det. Barnen upplever läsningen som något viktigt då ledaren och pedagogen är delaktiga i det som sker (Wingård & Wingård, 1994). Att samla kring en bok i t.ex. en högläsningssituation där lärare och elever läser tillsammans är även något som stärker samhörigheten i gruppen. Valet av bok är ytterst betydelsefullt (Avrin, 2003).

2.5 Vilken skönlitteratur läser barnen?

För 15-20 år sen var boken det medium som i stort sett var ett självklart val när man ville förkovra sig, uppleva spänning, lära känna nya miljöer o.s.v. Dock har boken och det tryckta ordet, i och med den utveckling andra medier gjort, fått en konkurrens man förr inte kunde föreställa sig (Wingård & Wingård, 1994). Detta till trots menar Avrin (2004) att skönlitteraturens roll för språk- och identitetsutveckling är oslagbar. Skönlitteraturen har sin givna plats i skolans läsundervisning.

Vad är det då för skönlitteratur vi vill att barnen ska läsa, är det litteratur som bara främjar läsutvecklingen eller är det litteratur som vi vill ska säkerställa en fortsatt läsning för att skönlitteraturen i sig har ett högre värde, ett innehåll som stimulerar och utmanar? Avrin (2004) anser att den egna tillfredsställelsen är det mest centrala för läsaren. Läsningen skall i sig tillföra läsaren lust. Hand i hand med detta går frågor om rätten till hög kvalitet på det man läser och ett intressant innehåll.

En naturlig åtgärd för att förbättra skolelevs läsförmåga vore att ge dem fler tillfällen att läsa och höra läsning ur barnböcker, främst på låg- och mellanstadiet men även på högstadiet och i gymnasieskolan. Jag tror att det finns så mycket barnböcker av olika slag, att det finns något som är angeläget och meningsfullt för vartenda barn. (Rimsten-Nilsson, K. 1981, s.44).

Gunilla Molloy (2003) har i sin studie följt fyra högstadielklasser och deras svensklärare från sjunde till nionde årskursen. Vad för slags skönlitteratur som bör läsas i skolan har dessa lärare ibland haft tydliga uppfattningar om. Dessa uppfattningar handlar vanligtvis om ”god litteratur” och ”populärlitteratur”. Molloy menar också att värderingar förändras.

Dagens lärare har en annan uppfattning om vad som kan vara värdefullt med att läsa Strindberg i skolan än vad lärare för femtio år sedan hade (Molloy, 2002, s.26).

I sin studie skriver Molloy (2003) om de olika motiven genom åren för att läsa skönlitteratur i skolan och hävdar att litteraturundervisningen i skolan medverkar till att skapa olika sätt som vi ser på och förhåller oss till skönlitteratur. På 1850-talet skulle eleverna genom litteraturläsningen lära sig av den logiska tankegången som fanns i litteraturen. Molloy fortsätter med att den mest förekommande tanken bland lärare kring litteraturläsningen idag är att den ska bidra med läsglädje åt eleverna.

När man tar del av dagens samlade litteratur, får man en ganska bra bild av varför vi läser och hur man läser, det är dock mycket mindre forskning som bedrivits kring vad som läses av

de yngre barnen. En del historiska antologier har dock tagit upp barnbokens utveckling som institutionell företeelse i Sverige, och vissa statistiska siffror kan vara intressanta att göra bekantskap med. Under 1950- och 60-talen utgavs i Sverige ungefär 500 barnböcker per år. På 70-talet ökade denna siffra till ca 800 titlar och i slutet av 80-talet var denna siffra uppe i ungefär 1100 barnböcker som utgavs per år (Svenska barnboksinstitutet & statens kulturråd 1987).

Forskning om vad barn i de olika åldrarna generellt är intresserade av har Svensson (1989) bedrivit, och här framkommer att barn i åk. 1 föredrar böcker som på ett eller annat sätt handlar om djur. Barnen i åk. 2-3 är mer intresserade av äventyr, vardagliga och bekanta erfarenheter och böcker om natur och djur. För åk. 4-5 finns ett fortsatt intresse för äventyr och läsintressena blir mer stabila. Läsningen kan också anses bli mer genusorienterad när pojkarnas intresse för det okända som krig och mysterier växer, medan flickorna intresserar sig mer för kärlekshistorier.

Vårt mål är inte att skapa goda böcker och få barnen att läsa dem. Vårt mål är att, med böckerna som hjälpmedel, aktivera barnens skapande krafter och att lära dem utvinna glädje ur sin tillvaro. Man hör ofta upprepas att vi måste försöka få barnen att nå fram till de goda böckerna, men är det inte snarare tvärtom? De är böckerna som ska nå fram till barnen.

(Hellsing, 1999, s. 27)

2.6 Debatten om en litterär kanon

Som tidigare nämnts i inledningen tog Folkpartiet upp frågan om en litterär kanon i valet 2006. I ett flertal olika artiklar har man kunnat följa den intensiva debatten. Kanske har det varit så att Danmarks utbildningsminister fått de svenska ministrarna att få upp ögonen för en litterär kanon. Den 1:a oktober presenterades nämligen en lista på danska författarskap och verk som alla elever i skolan i Danmark på något vis ska komma i kontakt med under sina skolår.

Författarkåren, lärarna, bibliotekarierna, förläggarna och utbildningsbyråkraterna tycks överlag entusiastiska över att få en lista att hålla i handen, som nödvärn, vapen och tröst.

(Dagens Nyheter, 2006-11-15)

Den senaste diskussionen gällande en svensk skönlitterär kanon började med en debattartikel i Sydsvenskan juli 2006, när folkpartisten Cecilia Wikström föreslog att en expertgrupp skulle få i uppdrag att välja ut böcker till en svensk litterär kanon. Expertgruppen skulle bestå av svensklärare, Skolverket och Svenska Akademin. I facktidningen *Skolvärlden* uttrycker man meningen med en kanon på följande sätt:

Syftet skulle vara att stimulera ungas läsning, öka integrationen och ge en ”klar signal” om vikten av att ta del av det gemensamma språket och kulturarvet. (Lindgren, 2005)

Ett annat perspektiv eller förhållningssätt till en kanon som kan upplevas som mer organiskt, d.v.s. kan anses vara en mer levande och föränderlig process, är det som skrivs i annan facklitteratur nämligen *Ikoner*.

Alla tar del i utformandet av en kanon. Vi har en uppfattning om vilka böcker som ska ges ut, vilka som ska säljas i stora upplagor, vilka som ska få pris, vilka som ska bli ihågkomna, vilka som är värda att undersökas närmare. (*Ikoner*, 2002:3, s.20).

Samtidigt som danskarna gläds över sin litterära kanon finns det ännu inget större intresse för motsvarande i de svenska skolorna. Reaktionerna kring debatten har varit många och åsikterna likaså. Idag är det inte någon som riktigt vet vad som läses i de svenska skolorna mer än att det inte finns någon överensstämmelse. Kanske svaret på detta ligger i Blooms tolkning om vad en kanon är?

Frågan gäller litterära verks dödlighet eller odödlighet. De som har blivit kanoniska har överlevt en oändlig kamp mot sociala samband och socialt sönderfall, men dessa sociala realiteter har inte mycket med klasskamp att göra. Det estetiska värdet uppstår i en kamp mellan texter: i den som läser, i språket, i klassrummet, i det meningsutbyte som äger rum på en viss samhällsnivå. (Bloom, H 2000, s.53)

Anders Almgren som är lärare menar i en intervju för *Skolvärlden* (2006) att många elever som idag går på högstadiet inte kan läsa och att detta är mycket allvarigare än att de inte känner till klassikerna. Han hävdar även att det bör vara läraren som bestämmer vad som ska läsas och när det ska läsas, läraren är den person som känner eleverna bäst. Vidare anser han att det är svårt att generalisera vad eleverna i en och samma årskurs skall läsa. För en elev lämpar det sig kanske bättre att läsa exempelvis en Sune-bok medan en annan är mottaglig för en tung klassiker. Med klassiker avses per definition författare eller litterärt verk vars värde genom tid är bestående (Nationalencyklopedin 2007).

Stefan Jonsson skriver i sin artikel i *Dagens nyheter* (2006-11-15) att det danska initiativet är ett sjukdomstecken och menar att en kultur känner sig hotad då den börjar rusta sin identitet. Denna åsikt är naturligtvis värd att diskutera. På den danska televisions hemsida (2006) kan man läsa den lista man instiftat i Danmark, vilken innehåller 12 inhemska

författare. Dock står det inte att läsa att man därmed utesluter att man läser verk av författare från andra nationer.

3. Problemprecisering

Mot bakgrund av den tidigare forskningen och den pågående debatten i vårt samhälle får det anses som relevant att ställa följande fråga – Finns det en inofficiell eller dold skönlitterär kanon i skolans lägre åldrar (klasserna 1-5), vad innehåller i så fall denna och varför innehåller den just denna litteratur?

4. Metod och material

I detta avsnitt redovisas följande delar: val av metod, urval, resultat samt slutsatser.

4.1 Val av metod

När det kom till val av metod handlade diskussionerna om att välja den metod som tjänade syftet med undersökningen bäst. Att skaffa överblick över de existerande ”survey metoderna” tedde sig som en bra utgångspunkt. Det engelska ordet ”survey” innebär att man gör en ingående granskning eller helt enkelt att man skaffar fram data till en kartläggning. I denna del redovisas dock bara de metoder som övervägdes och utesluter alltså inte att det finns fler. Utan att gå djupare in på de olika metoderna, förkastades observationen som strategi då denna skulle ta alldeles för lång tid och farhågorna var att detta sätt inte skulle ge en bra bild att tolka och analysera. Intervjumetoden valdes bort för att respondenten inte skulle påverkas av eventuella diskussioner under en sådan session men också för att även detta fann sig som alltför tidsödande.

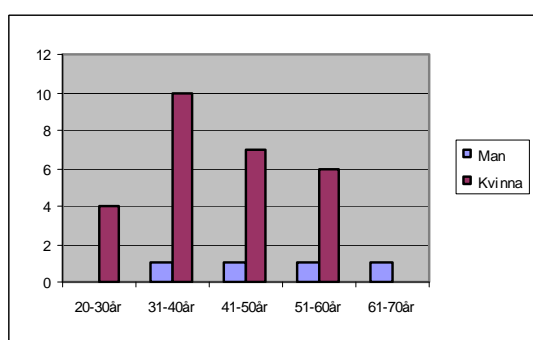
Surveyundersökningar avser vanligtvis aktuella förhållanden och omfattar en strävan att skaffa en ögonblicksbild av hur saker och ting är vid tidpunkten för datainsamlingen

(Denscombe 2000, s12).

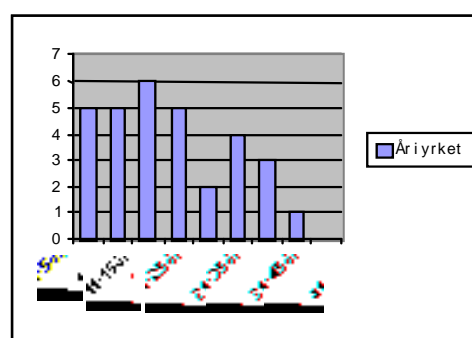
Som ovanstående citat påpekar var det viktigt för studien att få en bild av den aktuella situationen i skolan idag vad det gäller frågor kring val av litteratur. Valet föll på en enkätundersökning då spridningen av denna skulle kunna göras mer omfattande och till skolor i olika delar av Kristianstad. Man kan säga att studien använt sig av ett s.k. subjektivt urval, något som Denscombe (2000) tar upp. Detta innebär att man vänder sig till en målgrupp man redan har vissa förkunskaper om och dessa kan man således ställa mer konkreta och specifika frågor till.

4.2 Urval

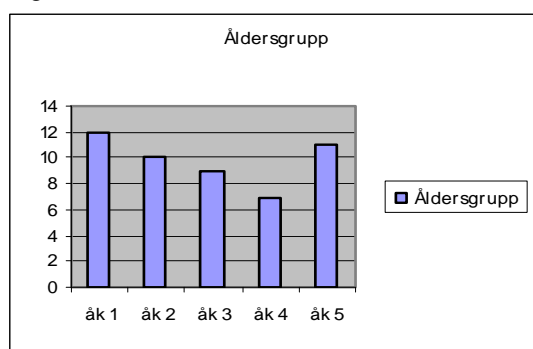
Frågorna 1-4 (se bilaga) redovisar (urvalsgruppen) kön, ålder, år i yrket, samt vilken/vilka åldersgrupper lärarna arbetar med och finns mer noggrant beskrivet i form av diagram (se figurerna 1-3). Med allmän kännedom om området valdes tio skolor ut varav fem lärare på varje skola skulle erhålla enkäten, dock svarade inte alla 50 utan materialet bygger på 35 besvarade formulär. Skolorna valdes utifrån lokalisering, storlek och mångkulturell företeelse. Målet var att svaren skulle spegla ett tvärsnitt av kommunens skolor, det bör dock tilläggas att valet inte har någon vetenskaplig grund.

Figur 1.

Figur 2.

Figur 3.

Ovanstående grafik har för avsikt att åskådliggöra undersökningsgruppens ålder och kön (fig.1), antal år i yrket (fig.2) samt vilken årskurs man arbetar med vid undersökningstillfället (fig.3).

4.3 Resultat

I detta avsnitt är avsikten att redovisa svaren som inkom av den enkätundersökning som gjorts (Se bilaga). Dock redovisas inte alla svar utan endast de som är relevanta för arbetet och de svar som är tydligt återkommande. Vad som är relevant för arbetet är att använda de svar som

återkommer från flera olika lärare, på olika skolor, som är oberoende av varandra för att på så sätt se mönster som ger svar på frågeställningen om en dold skönlitterär kanon.

Vem väljer vilka skönlitterära böcker dina elever ska läsa i skolan?

Vi insåg i efterhand att svaren på frågan blev missvisande. Utbudet skiftar väldigt mycket från skola till skola. En del skolor har ett väldigt brett och väl sorterat sortiment och kanske till och med en skolbibliotekarie medan andra skolor endast har ett fåtal bokhyllor som ingen enskild egentligen har ansvar för. Detta påverkar naturligtvis svaren på enkäterna och väcker egentligen fler frågor än det ger svar. Exempel på detta kan vara om en elev har ett specifikt intresse denne vill läsa om och det endast finns en bok om just detta ämne. Eleven är då hänvisad till denna bok som då egentligen inte blir ett eget val. I efterhand står det klart att frågan som ställdes närmast skulle behöva en egen forskningsstudie.

När du väljer skönlitterära böcker åt barnen, hur väljer du dessa? Skriv kortfattat hur du resonerar.

På denna fråga har lärarna i stort sett svarat likadant, det är endast vissa delar som skiljer dem åt. Det svar som de flesta lärare angett är att man utgår från barnets läsintresse och läskunnighet vid val av litteratur, man lägger även stor vikt vid böcker som tilltalar barnen. Andra gemensamma nämnare är att böckerna gärna får vara skrivna av en känd författare, att de ska innehålla mycket fakta, att de ska utmana eleverna i svårighetsgrad och att man väljer böcker utifrån vad man för tillfället arbetar med, i samband med teman m.m.

Nämn fem eller fler böcker som du föredrar att arbeta med och varför.

Frågan gav verkligen varierande svar. Flera olika titlar och boksamlingar räknades upp, ett exempel på en sådan boksamling är *Gittan*-böckerna. Även fast svaren var skiftande var det ändå några verk och författare som nämndes av fler än en lärare. Två lärare nämnde inga böcker alls, utan ansåg att detta helt beror på vilken barngrupp man för tillfället arbetar med, och fyra lärare hävdar att de väljer böcker som relaterar till aktuella händelser och ämnen, t.ex. mobbning. Ett tydligt mönster i merparten av svaren påvisar att skönlitterära böcker förenas med aktuella teman.

Finns det böcker/författare som du framför andra vill att barnen ska känna till?

Motivera ditt svar.

Frågan hänger delvis samman med den föregående. Här var tre författare tydligt mer förekommande än andra, dessa var: Astrid Lindgren som nämndes tjugosex gånger, Selma Lagerlöf tio gånger, samt HC Andersen nio gånger. Som jämförelse i omfattning nämndes i nästkommande intervall följande författare vid tre tillfällen: Barbro Lindgren, Ulf Stark och Gunilla Bergström. Förvisso omtalades andra författare i enstaka fall men detta saknar relevans för undersökningen. En del lärare valde att inte skriva ut någon/några författare utan svarade istället med aktuella böcker och böcker med vårt kulturarv. Värt att nämna är att åtta av lärarna vill att barnen ska känna till klassikerna utan att nämna vilka böcker de avser som klassiker. En fråga värd att reflektera över är vad varje enskild lärare anser vara en klassiker. I inledningen i detta avsnitt redovisar vi hur man definierar en klassiker men frågan är om alla har denna definition i åtanke när man nämner begreppet klassiker?

Diskuterar du med ditt arbetslag och/eller samarbetar med andra kollegor kring valet av skönlitteratur? Beskriv hur.

Tretton av lärarna svarade att detta sker vid arbete med tema eller arbete kring en viss författare. Ett annat svar som också återkom och som åtta lärare nämnde var att lärarna i arbetslaget tipsar varandra om böcker. Vidare var det vid inköp av böcker sju av lärarna som hade diskussioner om detta med sina kollegor/arbetslag.

Finns det böcker/författare som ni lärare på samma skola tillsammans valt ut och som ni tycker att eleverna på något sätt ska komma i kontakt med? Motivera ditt svar.

Sexton lärare hävdade att sådana diskussioner inte förekommer. Sju lärare angav Astrid Lindgren, fyra lärare klassiker och två HC Andersen. Två lärare svarade att de för tillfället höll på att utarbeta en modell för just detta.

4.4 Slutsatser

Vad som stod klart av denna undersökning var att varken kön eller ålder på pedagogen spelar någon roll vid val av litteratur. Värt att notera är att lärare med färre år i yrket (1-5år) oftast valde klassiska böcker som kanske kan anses som säkra kort medan de mer erfarna lärarna ofta valde samma böcker, men hade utöver dessa även andra alternativ.

Övervikten för tre författare, Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf, H.C. Andersen och deras historier påvisar ett starkt intresse bland våra lärare att göra vårt kulturarv hört. De två förstnämnda som ofta vävt in svensk miljö och traditioner i sina historier och den sistnämnda med sitt typiska sätt att berätta sagor på. I periferin av dessa finns författare som Barbro Lindgren, Ulf Stark och Gunilla Bergström som också bidrar med material som berör vårt kulturarv på olika sätt men lite mer tidsenligt.

En intressant upptäckt är att väldigt lite diskussioner förekommer bland pedagoger angående den skönlitteratur man anser att barnen skall komma i kontakt med. I motsatsförhållande till detta kan man då finna att två skolor håller på att utarbeta modeller för just detta ändamål.

5. Diskussion

I bearbetningen av materialet konstaterades att svaren på fråga fem i enkätundersökningen var missvisande. Frågan avsåg att ta reda på vem som väljer vilka skönlitterära böcker eleverna ska läsa i skolan. Det som också stod klart är att utbudet på de olika skolorna har stor inverkan. Detta kan kopplas till litteraturen under rubriken *Vem väljer bok?* Det är inte enbart utbudet i skolorna som spelar in utan även hur det ser ut i hemmen. Kåreland (1980) hävdar att ett barn med tillgång till böcker i hemmet får en helt annan utgångspunkt jämfört med ett barn som inte har möjlighet till detta. Det som är väldigt intressant är vem som egentligen väljer böckerna åt eleverna. Man kan på något sätt anse att eleverna inte väljer böcker helt och hållet själva, även i de fall läraren angett detta, då de oftast endast har ett begränsat urval att välja mellan.

Det finns olika åsikter om vem som bör välja den skönlitteratur som eleverna ska läsa i skolan. De flesta hävdar som Lindgren (2006) att det är läraren som bör välja litteraturen med motiveringen att det är denne som känner eleverna bäst. Dock finns det andra som menar att det är positivt att eleverna tar egna initiativ och söker upp den litteratur de vill läsa. Vi som författare till denna studie anser att en balanserad mix är att föredra. Vi som pedagoger har som uppgift att vägleda och stötta våra elever i deras val men de ska själva ha stor möjlighet att påverka sina beslut. En elev ska kunna få välja "fel" bok och lära sig av sina misstag för även ur detta kan det komma ett intressant boksamtal. Naturligtvis bör man som pedagog styra upp elevernas val när man märker att val av fel bok blir ett mönster.

Vidare anser vi att varje skola bör ha ett levande bibliotek där man skapar lust att läsa. Storleken är inte alltid avgörande utan även skolan och dess personals engagemang och

förhållningssätt spelar stor roll. Med bibliotek menar vi i det här avseendet allt från en enskild bokhylla till den mer klassiska bilden av ett bibliotek med egen lokal och bibliotekarie.

En annan intressant aspekt som framkom av undersökningen är att nya lärare ofta väljer ”säker” litteratur, alltså böcker som man med största säkerhet vet att barnen tycker om. Här skulle man kunna göra ett annat antagande att man som ny lärare har ambitionen att presentera och introducera ny litteratur för barnen men sannolikt är att läraryrket kräver en acklimatiseringsperiod, en period där man finner sig själv som lärare och den roll man har att spela i barnens liv och utveckling.

En av frågorna i enkätundersökningen gick ut på att ta reda på hur lärarna gör då de väljer skönlitterära böcker åt sina elever. Som tidigare diskuterats i bearbetningen av materialet så svarade lärarna rätt så lika på frågan med att de utgår från barnets läsintresse, läskunnighet och att man lägger stor vikt på böcker som tilltalar barnen. I litteraturgenomgången kan man bland annat läsa om Avrin (2004) som anser att det mest centrala för läsaren är den egna tillfredsställelsen och att läsningen ska skapa lust till läsaren. Som pedagog vill man att ens elever ska få tillgång till och läsa skönlitterära böcker som de får ut någonting av. Det är viktigt att böckerna tilltalar eleverna om lusten för läsandet ska kunna uppstå och att eleverna kan känna igen sig i böckerna de läser kan nog bidra mycket till detta. Precis som Edström (1980) lyfter fram så är en bra barnbok en bok som bland annat hjälper barnen att känna igen sig och som hjälper barnen att känns igen sina egna känslor. Även elevernas läskunnighet är en viktig del vid val av skönlitteratur. Det är viktigt att hitta en balans vid val av skönlitterära böcker då det varken får vara för svåra eller för lätta böcker, då risken finns att eleverna tappar lusten för läsandet. Samtidigt måste böckerna vara utmanande så att eleverna utvecklas i sin läsning.

Det som slår en först när man ställer litteraturen man vill att ungdomar på gymnasienivå skall läsa bredvid den man vill de yngre skall ta till sig, är att förekomsten av utländska författare är mycket större för de äldre. Frågan kanske kan besvaras med att man som liten börjar lära sig om det som ligger nära och att detta då även innefattar kulturella yttringar som skönlitteratur. Som lärare söker man kanske litteratur som barnen kan relatera till och känna igen sig i. De tre författare som utan tvekan enligt undersökningen förekommer mest och som man då får anse som viktigare är de tidigare nämnda Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf samt H.C. Andersen. Även om nu H.C. Andersen inte var svensk, utan dansk får man sluta sig till att våra nordiska länder har nära och gemensamma band och därför delar ett snarlikt kulturarv, kanske inte minst nere i Skåne (där studien är gjord) som var en del av Danmark för många år sen.

Stefan Jonssons uttalande i *Dagens Nyheter* (2006), angående Danmarks kanoninförande där han anser att detta är ett sjukdomstecken för nationen; att man rustar sin identitet, får man närmast se som ett försök att angripa debatten ur ett nytt perspektiv och härmed kanske inför skaffa fler anhängare till någon form av motståndsrörelse. Att anföra att denna listas införande är av nationalistiska motiv är ju naturligtvis något som får stå för honom och kanske säger det mer om Stefan Jonsson än det gör om listan i sig. Att få in ett slags rättviseperspektiv över en kanonlista ter sig ganska svårt och vem skulle i så fall bestämma hur en sån lista skulle se ut? Oavsett bakomliggande motiv för den listas införande, står det inte att finna att man utöver detta inte får ta till sig andra författare med annan härkomst.

I mycket av tidigare litteratur inom ramen för ämnet, framgår det att man inte har någon direkt uppfattning om vilken litteratur man egentligen läser i skolan idag. Detta kan bero på att väldigt lite studier berört just detta men kanske även för att det inte finns någon central styrning av detta. Vad vi kan sluta oss till av denna undersökning är att det i huvudsak är tre författare som nämns som mer eller mindre genomgående för alla, Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf och H.C. Andersen. Utöver detta baseras läsandet på aktuella teman och trender som är svåra att fånga i någon statistik.

Huruvida vi i Sverige får uppleva en litterär kanon för gymnasiet, som debatten huvudsakligen rört sig kring, återstår att se. Dock står det klart utifrån det material denna studie bygger på att det finns en dold eller om man så vill, inofficiell kanon för de yngre barnen i de tidigare skolåren. Vi hävdar att grundstommen i denna utgörs av Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf och H.C. Andersen och deras samlade verk. Att denna lista bygger på vårt svenska och nordiska kulturarv står klart och till detta kan fogas Barbro Lindgren, Ulf Stark och Gunilla Bergström, som på ett modernare sätt anknyter till vårt kulturarv på olika sätt.

6. Sammanfattning

Vårt arbete syftar till att utreda om det finns en ”inofficiell” litterär kanon för de yngre åldrarna i skolan. Denna fråga togs upp så sent som valet 2006 av Folkpartiet, som av tradition gärna diskuterar skolfrågor. För att summera denna debatt är frågeställningen om det bör finnas en litterär kanon för den svenska skolan som skall föredras när man väljer sin litteratur som pedagog. Debatten fokuserades kring gymnasieskolan och denna rapport fokuserar på de första skolåren klass 1-5 eftersom det är där vi kommer att arbeta i framtiden.

För att tydliggöra vad en litterär kanon innebär beskriver vi definitionen vi använder i arbetet. Det är en samling verk som man ur en nationell eller etnisk synvinkel är mer viktiga än andra.

I litteraturstudien beskriver vi hur en barnbok definieras och dess historik för att ge en bakgrund till vårt huvudsyfte. Vi förklarar också vilka teoretiska beskrivna analyser om vem som skall och bör välja litteratur till elever, pedagogen eller eleven själv. Kapitlet litteraturstudier avslutas med en djupare analys av debatten angående konceptet litterär kanon.

För att utreda vårt huvudsyfte har vi satt samman en enkätundersökning som skall utreda vår problemprecisering om det finns en dold litterär kanon. Frågorna är av den karaktären att en motivering krävs för att klargöra det bakomliggande skälet för pedagogens val av litteratur. Självklart har frågor tagits upp om huruvida enskilda författare och böcker kan föredras framför andra

Svaren var i några avseenden avvikande. På frågan om vem som skall välja litteraturen till eleverna svarade en del pedagoger med att det är denne som bestämmer medan andra låter eleverna själva välja litteratur. I denna fråga fanns även en faktor som kan påverka såsom utbudet hos skolan/skolbiblioteket.

På andra frågor var svaren mer entydiga, exempelvis frågan om enskilda författare föredrogs mer än andra. Tjugosex pedagoger svarade Astrid Lindgren men även Selma Lageröf och H-C Andersen nämndes ett flertal gånger.

Slutsatsen av denna studie är att det bör förekomma en mix vid val av litteratur, där ett samspel mellan elev och pedagog i vilken pedagogen har en vägledande roll till elevens eget intresse.

Svaret på frågan om det finns en inofficiell litterär kanon för de yngre åldrarna i skolan är otvetydigt ja, samtidigt kan man se att vissa författare och dess verk anses viktigare än andra. Som synes i ovanstående stycke nämner tjugosex pedagoger Astrid Lindgren på författare som de tycker elever skall känna till, vilket i sig är en inofficiell litterär kanon.

7. Referenser

- Ahlén, B (1987) *Veta mera om barnböcker* Textproduktion Faktorstjänst, Lund
- Avrin, M (2003) *Bumerang, börja läsa* Kristianstads boktryckeri AB
- Avrin, M (2004) *Bumerang, utvecklas som läsare* Kristianstads boktryckeri AB
- Barnboksinstitutet & statens kulturråd (1987) *Barnbokens väg* Bokförlaget Opal AB
- Bloom, H (2000) *Den västerländska kanon* Brutus Östlings Bokförlag symposion
- Brink, L (1992) *Gymnasiets litterära kanon* Reklam och katalogtryck AB
- Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken* Studentlitteratur, Lund
- Edström, V & Johan Unger (1980) *Barnboken som livsorientering* Skeab Tryckmans, Stockholm
- Hellsing, L. (1999) *Tankar om barnlitteraturen* Rabén & Sjögrens Bokförlag
- Kjersén-Edman, L. (2002) *Barn- och ungdomsböcker genom tiderna* Natur och Kultur, Stockholm
- Kåreland, L (1980) *Möte med barnlitteraturen* Liber läromedel, Lund
- Kåreland, L (1994) *Möte med barnboken* Natur & Kultur, Stockholm
- Kåreland, L. (2005) *Modig och stark- eller ligga lågt* Natur och kultur, Stockholm
- Molloy, G. (2003) *Läraren, Litteraturen, Eleven* HLS Förlag; Stockholm
- Rimsten-Nilsson, K (1981) *Barnböcker och läslust* Eric Jannersten Tryckeri AB, Avesta
- Svensson, C. (1989) *Barns och ungdomars läsning* Stilfoto-Tryck, Linköping
- Wingård, Barbro & Wingård Bo (1994) *Lässtimulans i skolans* Gummessons Tryckeri AB, Falköping
- Wåhlin, C & Asplund-Carlsson, M. (1994) *Barnens tre bibliotek* Brutus Östlings bokförlag Stockholm

Artiklar

- Lindgren, Karin, "FAKTA/Kanon", *Skolvärlden*, 2006-11-15.
- Lindgren, Karin, "Kanon enligt Lars Brink", *Skolvärlden*, 2005-01-27.
- Jonsson Stefan, "Folkpartiet på svenskjakt" *Dagens Nyheter*, 2006-07-26.
- Edwardsson Erik, "Jag, en folkbibliotikarie", *Ikoner*, 2002-nr 4.
- Plinius Secundus Caius, "Pliny the Elder", Wikipedia the free Encyclopedia, 2006-11-15
- "Ämnets syfte och roll i utbildningen" ,Kursplanen i svenska för grundskolan, 2000-07.

Bilagor.

Enkätundersökning

Markera med ett "X"

1) Är du: Man () Kvinna ()

2) Vilken åldersgrupp tillhör du?
20-30år ()
31-40år ()
41-50år ()
51-60år ()
61-70år ()

3) Hur länge har du arbetat som lärare?
1-5år ()
6-10år ()
11-15år ()
16-20år ()
21-25år ()
26-30år ()
31-35år ()
36-40år ()
41-45år ()

4) Vilken åldersgrupp/grupper arbetar du med för tillfället?
1:or ()
2:or ()
3:or ()
4:or ()
5:or ()

5) Vem väljer vilka skönlitterära böcker dina elever ska läsa i skolan?

Barnen själva ()

Jag som lärare ()

Skolbibliotekarien ()

Annan.....

Följande frågor avser att omfatta alla situationer där ni i skolan använder skönlitteratur.

6) När du väljer skönlitterära böcker åt barnen, hur väljer du dessa? Skriv kortfattat hur du resonerar.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7) Nämn fem eller fler böcker som du föredrar att arbeta med och varför.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

8) Finns det böcker/författare som du framför andra vill att barnen ska känna till? Motivera ditt svar.

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....

9) Diskuterar du med ditt arbetslag och/eller samarbetar med andra kolleger kring valet av skönlitteratur? Beskriv hur.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

10) Finns det böcker/författare som ni lärare på samma skola tillsammans valt ut och som ni tycker att eleverna på något sätt ska komma i kontakt med? Motivera ditt svar.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tack för din medverkan!

